

Lövetei Helytörténeti Füzetek 3.

Mihály János

Lövete 1848–1849-ben

LÖVÉTEI HELYTÖRTÉNETI FÜZETEK 3.

Mihály János

LÖVÉTE 1848–1849-BEN

Udvarhelyszék Kulturális Egyesület
Székelyudvarhely, 2006

A kiadvány MAGLÓD testvértelepülés
támogatásával jelent meg.

Köszönet Lázár Imrének a kézirat előkészítésének
támogatásáért.

A borítót tervezte: Ádám Gyula, Mihály János
Román fordítás: Hermann Gusztáv Mihály
Angol fordítás: Novák Melinda
Olvasószerkesztő: Ferencz Angéla
Tördelés: Botár Emőke
Korrektúra: P. Buzogány Árpád

Nyomtatás: PRO-PRINT NYOMDA, Csíkszereda

ISBN 973-87605-2-6

© Mihály János

Minden jog fenntartva!

**A Lövétei Helytörténeti Füzetek sorozatban
eddig megjelent:**

1. Mihály János: A lövétei Kisboldogasszony plébániatemplom
2. Mihály János: Kirulyfürdő és környéke

Kedves Olvasó!

*„...A múlt iránytűje a jelennek, a népeknek szükség vissza-
pillantani múltjukra, hogy jövőjükkel tisztában lehessenek...”*

Orbán Balázs

Nincs Székelyföldön olyan település, amelynek történelme ne fonódna össze az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc erdélyi eseményeivel, történelmünk e nagyszerű fejezetével. Minden helység adott a forradalomnak hős honvédeket, nemzetőröket, és jelentősek voltak anyagi áldozataik is a haza oltárán. Nem kivétel ez alól szülőfalunk, Lövéte sem.

Harmadik helytörténeti füzetünk az 1848-1849 évi lövétei eseményeket tartalmazza. Írásunk az eddig nyomtatásba megjelent, a témával kapcsolatos szakirodalom, valamint néhány levéltári forrás alapján készült el.

Két évet ölel fel e könyvecske falunk történetéből. Rövid időszak, szinte csak egy pillanat az emberiség több százezer éves múltjához viszonyítva, és mégis mennyi könny, vér, bánat és remény befért!

Bátran kijelenthetjük: a két év alatt Lövéte népének az átlagot jóval meghaladó mértékben kijutott a szenvedésből. A két év példája azonban tanúsítja, hogy egy összetartó kis közösség minden bajon és nehézségen is képes felülemelkedni.

A szerző

LÖVÉTE 1848–1849-BEN

Lövete népessége 1848 előtt. Az 1848 előtti népességi viszonyok kutatása Székelyföldön nehézségekbe ütközik, ugyanis 1850-ig nem készültek statisztikai jellegű átfogó népesség összeírások. Közvetlen a forradalom előtti időszakra vonatkozó népességi adatokat az 1829 és 1831 között készült hivatalos összeírásban (*Consignatio statistico topographica singulorum in Magno Principatu Transylvaniae*) és a lövétei anyakönyvek lapjain találjuk. A Fodor István plébános által 1835 és 1847 között készített bejegyzések adatai azonban csak a római katolikus lelkek számát tükrözik, ezért nem teljeseek. A számok alapján azonban egyértelműen megállapíthatjuk, hogy a település népességének száma az 1848 előtti évtizedben folyamatosan növekedett (lásd az alábbi táblázatot).

Év	Lélekszám
1829	1686
1835	1931
1839	1965
1841	1995
1843	2039
1845	2134
1846	2162
1847	2206

Forrás: Matricula Baptisatorum I. 1773–1845

Kereszteltek anyakönyve II. 1846–1857

(Román Nemzeti Levéltár Hargita megyei fiókja. Csikszereda)

Udvarhelyszék oláhfalvi járásába tartozó falu népességét 1846-ban Patakfalvi Ferencz György adóíró és a melléje rendelt helyi esküdtek (Balázs Mihály falusbíró, György István felső, Mihály Márton Szócs, Ladó István, Lázár Máté, Gál János, András József, Orbán Ferenc, Mihály János Tóce, Demeter István, Egyed István) a következő társadalmi csoportokba

sorolták: *székely lovagok* (103 fő), *székely gyalogok* (117 fő), *szabadosok* (7 fő), *zsellérek* (2 fő), *jobbágyok* (4 fő), *béres szolgák* (18 fő), *bányászok* (3 fő), *külső birtokosok* (39 fő). A fentiekből megállapíthatjuk, hogy a forradalom küszöbén Lövete társadalma rendkívül széttagolt volt. A társadalmi ranglétra csúcsán a régi székely katonai társadalom rendjeinek, a hajdani primipilusok (lovasok) és a pixidariusok (gyalogok) leszármazottjait találjuk, akik lényegében már a Habsburg hatalom kezdetén az egyszerű szabad földművelők státusába estek vissza. Nem volt köztük cseléd tartó vagy zsellértartó, de annál több a teljesen vagyontalan, szolgálatra kényszerülő, kis telekre szorult gazdaságból élő család. Ezeknek a családoknak a tagjai közül kerültek ki az ún. *béres szolgák*, akik elsősorban a közeli, gazdagabb Szászföldön szolgáltak, vagy a lövétei vashámor körül vállaltak idénymunkát (fuvarozás, szénégetés, vasércfejtés stb.). Ugyanakkor a szabadok voltak azok, akik hordozták a közterhek nagy részét: fizették az adót az államnak, a széknek és az egyháznak, katonát adtak, közmunkát végeztek, terhes falusbírói hivatalt töltöttek be. A székben állomásozó katonaság beszállásolásának terhei (szállítás, élelmezés, levélhordás stb.) is rájuk hárultak. A két Homoród mentén (melyet közigazgatásilag két járás, az oláhfalvi és a homoródi ölelt fel) két faluban, Homoródalmáson és Homoródkarácsonyfalván állomásozott katonaság. Homoródalmáson a Herceg Savoya Eugen nevű dragonyos ezred II. százada (81 katonát és 73 lovat foglalt magában), Karácsonyfalván a Leiningen nevezetű gyalogezred 31. serezedének 13. százada (71 katona) állomásozott. A katonaság élelmezésének terhe nagyrészt a táborhelyül szolgáló két falut érintette, de az ellátásukhoz hozzájárult a szék többi faluja, természetesen Lövete is. Ennek megfelelően a falu túlnyomóan szabadokból álló népességét a forradalom küszöbén elsősorban a katona-beszállásolás, a katonaadás és az adózás kérdése foglalkoztatta leginkább.

Lövéten a társadalmi ranglétra legalján a kisszámú jobbágyok és a zsellérek állottak. A jogilag, gazdaságilag és szemé-

lyileg is függő jobbágyok és zsellérek nem voltak „tősgyökeres” lövéteiek. A külső birtokosok (Bethlenek, Rhédeiek, homoródalmási Mihályok, Györgyffiek stb.) telepítették a XVIII. század folyamán és a XIX. század első felében a lakatlan lövétei részbirtokaikra. Ők voltak a „*szolgáló emberek*”, akik szóbeli egyezség vagy szerződés alapján fizették – pénzben vagy természetben – a taxát, vagy robotoltak földesuraiknak a használatukban lévő földért.

A népesség kis részét képezték a bányászok, a lövétei vasbánya szakmunkásai, akik szintén az ország más és más vidékeiről származtak. 1846-ban három idegen bányászt vettek jegyzékbe az adóírók Lövétén, Nenovits Vencel Munkácsról, Györke László Arad megyéből, Szöcs János pedig Csíkből költözött Lövéteire.

Lövéte 1848 első felében. Tűzvész. Sorozások. Lövéte népességének többségét a magyarországi márciusi események híre otthonuktól távol találta. Ennek oka az volt, hogy 1848. január 28-án a falu nagy része porig égett. De lássuk egy kicsit részletesebben az eseményeket! Az égés, melynek következtében közel 300 gazda jutott végpusztulásra és mintegy 1500 lélek kényszerült más ember hajlékába, ruházat és élelem nélkül, előre eltervezett, szántsándékos gyújtogatás következménye volt. Okozója egy bizonyos Mihály vagy Tamás Lőrinc, rossz erkölcsű, részeges pásztoreMBER, akitől félt az egész falu. Bosszúból gyújtotta meg szomszédja és sógorai csűrét, mert nem neki adták ki részibe a csépelni való gabonájukat. Február 27-én, csütörtökön este Orbán József csűrét gyújtotta meg „*lőporból készített gyúlékony anyaggal*”, de akkor a „*fenn múltató legénység*” észrevette, és a tüzet elfojtották. Másnap, 28-án, pénteken reggel az Orbán András csűrét gyújtotta meg. Mivel a falu népe a templomban volt, mire hazafutottak, nagy körzetben már tűzbe borultak a többnyire zsindellyel vagy szalmával fedett épületek a szél miatt. Szomorú körülmény volt az is, hogy a falu közt lefolyó Kis-Homoród vizét vastag jég

borította, és nem férhettek hozzá. Oltásról tehát szó sem lehetett. A tűz Felszegben kezdődött s az úgynevezett Kőcsiportig a házak, gazdasági épületek, szarvasmarhák, lovak, juhok, hizott és rideg sertések nagy számát fölemésztette. Eljöttek segítségre a szomszéd falvakból az emberek, de egyetlen épületet sem tudtak megmenteni. Elégett a papilak, kántori lak, az iskola is. A templom fedélzete – bár cseréppel volt fődve – szintén meggyúlt. A homoródalmásiak a bezárt kar ajtaját betörték, s úgy mentették meg, hogy egészen el nem égett. A szerencsétlenségre jutott lakosság kénytelen volt családostól és megmaradt háziállataikkal *„közelebb és távolabb községekben a jószívű ember barátok könyörületeire szorulni – mert se gabonájok, se szénájok, se pénzek nem volt, kéregettek, koldultak és akként teleltek ki”* (A **Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.**). A gyújtás gyanújával terhelt Mihály vagy Tamás Lőrincet a járási dulló rendelkezéséből idegen falusiak Székelyudvarhelyre kísérték. Azonban még a lövétei határon a felbőszült nép *„összerongálta”*, minek következtében a Szék börtönében hamarosan elhunyt. A faluban működő széki tisztviselők, adóösszeírók és bizottmányi tagok is *„szekereik ott hagyásával kényszerültek elfutni”*, mivel *„a nép egyfelől a gyújtást”* otl létüknek *„tulajdonítá”*.

Ugron Gáspár királybírói biztos január 30-án Kadicsfalván kelt drámai hangvételű levelében értesítette Macskási Lajos főkirálybíró a falu pusztulásáról: *„Lövétének elége se le irhatatlan, az egész faluban negyven gazda mindenestől fogva, nem maradt meg, mert akik meg maradtak is igen szegények, sok ezen emberi hajlék nélkül ide s tova szédeleg étlen, mert semmi sem maradt az elégett gazdáknak s gyermekeiknek, még most is ég a faluban az épületeknek elégett fái maradéka.”* (Udvarhelyszéki **Levéltára – Közigazgatási akták – 944/1848.**) Ugyanakkor, tájékoztatta a főkirálybíró, már a közeli járások falvaiban rendelkezett, hogy a kárt szenvedettek szálláshoz és élelemhez jussanak.

Erdély főkormányzója, gróf Teleki József az *Erdélyi Híradó* 332. számának hasábjairól értesült a lövétei eseményekről. Nyomban (március 9-én) utasította Udvarhelyszék főkirálybíróját, hogy az ügyet vizsgálja ki.

A korai tavaszodás lehetővé tette, hogy a két Homoród mente falvaiba elszóródott nép április első hetében visszatérjen elhamvadt pusztá telkére, és újra építkezéshez fogjon. Az egész falu akaratából a Vargyas lázán lévő gyönyörű szép fenyőerdőt „*a falu fel épülhetésére levágták, és mindenkinek határozat szerint adtak*”. A falu 3 évig épült, de még akkor sem volt a tűzvész előtti állapotában. **(A Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.)**

A lassan hazaszállingózó lakosság körében a nyomozást 1848. április 1-jén, 5-én és 6-án Ferenczi Pál járási dulló (a járást igazgató tisztviselő) és László János táblabíró folytatta le, a falusbíró Ferenc Márton lakóházánál. A 25 tanú egyöntetűen Mihály vagy Tamás Lőrincet vallotta bűnösnek, de a tanúkihallgatók nem tudták kinyomozni, hogy kik által történt a megveretése a felbőszült tömeg között.

A nyomozási jegyzőkönyvet Ugron Lázár április 7-én küldte meg a főkirálybírónak, aki azt továbbküldte a főkormányzónak. Gróf Teleki április 27-én kelt válaszában meghagyta a főkirálybírónak, hogy amennyiben „*a büntető hatalmat magokhoz ragadóknak valamelyike nyilvánosságra jönne*”, akkor a nyomozást rögtön tovább kell folytatni. **(Udvarhelyszéki Levéltára – Közigazgatási akták – 944/1848.)**

Erre azonban nem került sor, ugyanis az udvarhelyszéki felgyorsuló forradalmi események egészen más irányba terelték a dolgok menetét. Március végétől a forradalmi lázban égő székely fővárosban egymást követték a különböző tárgyokban összehívott, nem mindig indulatmentes gyűlések és követküldések a felsőbb hatóságokhoz. Május elején megtörtént a tisztújítás. Változások történtek a járások élén álló tisztségviselők körében is. Az oláhfalvi járásban László János lett a dulló és Páll Mózes az adóíró. Közben elkezdődött a nemzetőrség

szervezése. Az őrseregek a két Homoród mentén június elejéig, homoródi járási dulló Bedő Sándor jelentése szerint, Jánosfalván, Városfalván, Szentpálon és Karácsonyfalván alakultak meg. Fegyverzetük, nem lévén más, elsősorban lándzsából állott.

A rend és a fegyelem fenntartása érdekében elkezdődött a rögtönítélő bíróságok felállítása. Ez az oláhfalvi járás falvaiban július 13-án történt meg.

A nemzetőrség összeírásával párhuzamosan folyt a fegyverek összeírása és a honvédségbe való toborzás is. A nemzetőrség és a katonaság számára szükséges lőpor beszerzésében nagy szerepe volt Gyertyánffy Jónás lövétei hámorának, honnan például a fegyverösszeíráskor jelentették, hogy 180 font közönséges lőpor, 100 font finom lőpor és 2 font ágyúpor áll a nemzetőrség rendelkezésére.

Az unió után Erdélyben négy zászlóalj megalakulását határozták el az illetékesek. Székelyudvarhelyen a később hírnevesé vált XI. „vörössapkás” zászlóaljba és a Kossuth-huszárezredbe (amely később nevét Hunyadira, majd Mátyás huszárezredre változtatta) toboroztak. Udvarhelyszéknek összesen 1213 újoncot kellett kiállítania. Udvarhely városára és Oláhfalura egyenként 63 újonc kiállítását rótták ki.

Időközben folyt az egyes csapattestek kivonulása a magyarországi hadszíntérre, a szegedi táborba. Az 1. székely gyalogezred egy osztálya, mely 20 tisztből és 970 legényből állt, a kivonuláskor, augusztus 14-én Oláhfaluban szállt meg, majd a következő napokban Udvarhelyen és Keresztúron át elhagyta a Széket.

Kolerajárvány 1848 őszén. Miközben folyt a katonaállítás, az orosz tartományokban az év elején kiütött kolerajárvány augusztus hónap közepén elérte Udvarhelyszéket is. A járvány a két Homoród mentén először Dályában ütötte fel a fejét. Fejérvári Lajos széki főorvos, aki a betegeket ápolta, szeptember 12-én kelt jelentése szerint a faluban augusztus 21-től kezdett

uralkodni a betegség. Szeptember 5-ig 30 kolerás beteg volt, melyből 16-an meg is haltak. A betegség hamarosan más településeken is jelentkezett. Dálya után Bardóc fiúszék falvából érkeztek az első jelentések a járvánnyal kapcsolatosan. Augusztus végére a kolera elérte a fiúszék keleti falvait is. Időközben kiütött a járvány több homoródmenti faluban is (Szentpéter, Szentpál és Recsenyéd).

„Ezen évben nagyszerű [értsd: nagyméretű] kolera volt ösz kezdetén – olvashatjuk a lövétei Historia Domus lapjain –, az akkori Plebánus [Fodor István] ajánlotta a borvizek sűrű italát –, a legjobb koruak, erőteljesek férfiak és asszonyok haltak el –” (A **Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.**)

Lövéten az első esetet augusztus 25-én jegyezték, az utolsó december 7-én. A járvány tömegméretűvé szeptember 2–13. között vált. Ez időszak alatt összesen 57 fő (25 nő és 32 férfi) hunyt el kolerában. A halálesetek gyakoriságának számát az alábbi táblázatban foglaltuk össze:

Nap	Elhalálozások száma
szeptember 2	2 fő
szeptember 3	10 fő
szeptember 4	6 fő
szeptember 5	6 fő
szeptember 6	5 fő
szeptember 7	6 fő
szeptember 8	3 fő
szeptember 9	1 fő
szeptember 10	6 fő
szeptember 11	4 fő
szeptember 12	0 fő
szeptember 13	8 fő
Összesen:	57 fő

Forrás: Meghaltak anyakönyve 1846 márc. 25.–1857. szeptember 12. II. kötet.
(Román Nemzeti Levéltár Hargita megyei fiókja. Csíkszereda)

A kolera szeptember 13-án nagyjából megszűnt, de egy-egy eset még az év októberében és decemberében is előfordult.

Ilyen körülmények közt érkezett el Lövétére az Agyagfalvára összehívandó nemzeti gyűlés híre, amelyet az elemi csapástól és a kolerától sújtott nép nem fogadott egyöntetűen kitörő örömmel. A széki tisztség rendeletéből egy nagyméretű akasztófát készítettek a falu fölé, az úgynevezett Csúfhegye tetejére „... a mely a nép rettentésére szolgált, amikor is az Agyagfalvi gyűlésre menni vonakodtak a fiatal emberek.” (A Lövetei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.)

Ugyancsak őszi folyamán, az Almáson és Karácsonyfalván lévő lovas dragonyos századokat elrendelték s az üresen maradt katonai és tiszti szállásokat összeírták és leltárba vették. Karácsonyfalván azonban az élelmezési raktár továbbra is fennmaradt. Ennek feltöltése (zabbal, szénával, kenyérrrel és hússal) továbbra is a homoródi és oláhfalvi járás falvainak lakóira hárult.

Az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés. Már 1848 tavaszán felvetődött a székelység körében a nemzeti gyűlés gondolata. A kezdeményezők Udvarhelyszék vezetői voltak. Az eseményre végül is 1848 őszen került sor. Összehívása Berzenczey László marosszéki képviselő és kormánybiztos nevéhez fűződik, s az eredeti elképzelés szerint az volt a célja, hogy egy három tagból álló, ideiglenes székely kormányt állítsanak fel, megalakítsák a székely katonai tábort és tanácskozzanak a székely nemzet régi szabadságának visszaszerzéséről. Berzenczey október 16-ára, az Agyagfalva melletti térre hívta össze az általános nemzetgyűlést, amelyen minden hadköteles férfi *„fejvesztés és birtokdulás terhe mellett”* köteles volt megjelenni, ahogy azt a régi székely jog előírta. Október közepén a Székelyföld útjain minden irányból Agyagfalva felé utaztak a falvak küldöttségei. A szemtanú Jakab Elek így ír erről: *„Október 13-ka óta Maros-Vásárhelyről, Gyergyó-Ditróról és Bereczktől Sz. Udvarhelyig gyalog, lóháton, kocsin és szekéren menő ezer meg ezer utas embertől,*

kisebb-nagyobb csoportban haladó karavánoktól voltak ellepve az országutak, dombok és halmok, az erdők árnyadó szélei, a források környezete a faluk és a vendégfogadók,...”. (Jakab-Szádeczky. 1901. 565.) Október 16-ra 60.000 személyből álló tömeg gyűlt össze Agyagfalvára, körülbelül 15.000-en Csíkból, 20-25.000-en Udvarhelyszékből, 15.000-en Háromszékből és 2-3.000-en Marosszékből érkeztek. De jelen voltak Aranyosszék és különböző vármegyék képviselői is. Nagy tömegben vett részt, más falvak lakói mellett, a Kis-Homoród mentéről Homoródalmás, Karácsonyfalva, Oklánd népe. A tanácskozás két napig tartott, ahol többek között elhatározták és kimondták: a székelység összejövedele senki ellen nem irányul; az országban lakó minden más vallású és nemzetiségű népnek békét és testvéri egyetértést kívánnak, védelmet ígérnek; kijelentik, hogy a tanácskozás a közrend és a közjó megóvása céljából történt. Elhatározták a korábban a székelysége erőltetett határőrszolgálat megszüntetését, az öt székely székben a 19–25 évesekből honvédseregek azonnali felállítását (ezt másnap a rossz hírek hallatán 40 év felső korhatárra módosították); a szebeni osztrák főparancsnokságtól semmilyen rendelkezést nem fogadnak el. Kérik, hogy az osztrák katonaságot vonják ki Erdélyből, mert a terület védelmét a felállított nemzetőrség fogja biztosítani.

Az agyagfalvi gyűlés ideje alatt, a jegyzőkönyv 19. pontja szerint Kápolnás- és Szentegyházassólárfalu küldöttjei kérték, hogy eddigi elnevezésüket változtassák Székelyvárosra. A kérelmet elfogadták és kimondták, hogy Kápolnás és Szentegyházass ezután Székelyvárosnak neveztetnek.

A tanácskozás második napján (okt. 17) érkezett a hír az Enyed vidéki magyarságot ért támadásokról, mire Berzenczey és társai kimondták a veszélyeztetett helyekre való azonnali fegyveres kivonulást. A kellő előkészület nélküli harcra kelés – a marosvölgyi csaták kezdeti sikerei után – az ágyúkkal nem rendelkező, rosszul fegyverzett, és nem utolsó sorban fegyelmetlen székely tábornak Gedeon altábornagy császári hadával szembeni csatavesztésével és a tábor széthullásával végződött.

Udvarhelyszéket előzönlük az ellenforradalmi hadak. A székely tábor balsikerű hadjárata után Udvarhelyszéket is előzönlötték a császári hadak. Heydte dragonyos százados sorkatonaságával és mintegy 5.000 főt számláló szász és román népfelkelőkből álló csapatával a Nagy-Küküllő völgyén vonult be a székbe. November 6-án csapatait sikerült az udvarhelyi nemzetőröknek egy rövid időre megállítaniuk, s ez lehetővé tette, hogy a Maros mellől visszavonuló honvédek és a háromszéki nemzetőrök, át a Rikán, hazatérjenek. A Szék megszállását azonban nem lehetett elkerülni.

Heydte új tiszteket erőszakolt a szék élére (az oláhfalvi járásban a dulló Kandó Mihály, az adóíró Dénes Mihály lett) s mint diktátor rendelkezett minden téren. Segédjével, Steinburg századossal elrendelték a fegyverek és a Kossuth-huszárok lovainak beszolgáltatását. Intézkedéseket hoztak a szék forradalmi vezetői ellen és az elmaradt adó behajtását is elrendelték. A széket megszállás alatt tartó nagyszámú katonaságból jutott a két Homoród mentére is. Homoródkarácsonyfalván Caballire parancsnoksága alatt 600 katona állomásozott. Az itt lévő táborot a homoródi és oláhfalvi járás falvai kellett élelmezzék, akárcsak azokat a román népfelkelő csapatokat, amelyek decembertől a következő év januárjáig érkeztek Karácsonyfalvára és szomszédos településekre, Homoródújfaluba, Homoródszentpálra és Oklándra. Az egyre növekvő katonaság élelmezése, a hús, kenyér és szénaporció adása óriási terhet jelentett az oláhfalvi és a homoródi járás falvai számára. 1849. január 5-én az oláhfalvi járási dulló, Kandó Mihály jelentette is, hogy *„a faluba bevitt katonaság élelmezése már elviselhetetlen.”* Ráadásul a beszállított katonaság, a román és szász népfelkelő csapatok a rablástól sem riadtak vissza. A porciót sok esetben elragadozták, nyugtát pedig nem adtak róla. A nemesi udvarházakat sorra szétdúlták és kirabolták. Egyes falvakban a lakosság is részt vett a pusztításban. Ugron Lázár ideiglenes alkirálybíró Heydte főparancsnokhoz írt kérésében arról számol be, hogy *„már hetek óta Karácsonfalván, H. Ujjfaluban, Űlkében, Demeterfalván, Fenyé-*

den, Martonosban, Szt. Péteren, Bikafalván, Agyagfalván, Szt. Pálon égetések, gyilkosságok történtek, rablások pedig általában székünk minden falvaiban igen számos lakosok javai feldulásával, rombolásával, kirablásával vitettek végbe...” (Pál Antal-Zepezaner, 2005. 107.)

Ráadásul 1849 februárjában, a Brassó és Szeben védelmére küldött orosz különítmények előőrsei is megjelentek a székben és a Kis-Homoród mentén. Feladatuk elsősorban a felderítés volt. Ekkor mintegy „10 muszka lovas” járt Lövétén „*Ferencz Márton bíróságába, – jól tartották ételrel itallal, másnap reggel tovább mentek.*” (A Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.)

Az anyaszéket Bem József tábornok hamarosan elindított sikeres téli-tavaszi hadjárata szabadította meg az ellenséges csapatoktól.

„Isten nevében föl! A hazáért! Testvéreitekért!” Ezzel a jelszóval fordult Csány László, Erdély teljhatalmú kormánybiztosa (1849 január–május között) a székelységhez a Kolozsváron február 10-én kibocsátott kiáltványában. Nem véletlenül, hisz akárcsak Kossuth Lajos vagy Bem, a forradalmi hadsereg utánpótlását ő is elsősorban a Székelyföld mozgósításával akarta megoldani Kelet-Magyarországon. Hamarosan elrendelték a hadsereg élelmezését szolgáló raktárok felállítását. Élükre raktári biztosokat neveztek ki. Udvarhelyszék területén, Udvarhelyt és Keresztúron fő-, Oklándon, Parajdon és Oláhfaluban pedig fiók élelmiszer raktárokat állítottak fel. Az oláhfalvi élelmentár ellátásának terhes feladata az oláhfalvi járás falvaira (Abásfalva, Bágy, Homoródszentmárton, Gyepes, Homoródkeményfalva, Kápolnásoláhfalva, Lövéte, Remete, Recsenyéd, Szentegyházsoláhfalva) hárult.

Márciusban aztán elkezdődött a székely székekben „*a nagy-szerű katona sorozat, 18–30 évesekig, a sok népet összeszedték, egy részét vitték Tölgyes felé, más részét Háromszékre, más részét Radnót felé – ekkor nyom nélkül eltűntek többen, lövés által,*

lebetegedés miatt melyet az éhség okozott sokan meghaltak, – 11. ik zászlóalj 11 nap semmit nem evett, az ellenség lezárása által. Akiket ekkor besoroltak, azok közül, akik elszöktek megszabadultak, akik el nem szöktek nyolc év múlva szabadultak meg.” (A Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.)

A székre kirótt újoncok besorozásához sok esetben szükség volt a hatóságok erőteljes fellépésére is. Horváth János kormánybiztos február 19-én körlevélben közölte a járási dullókkal, hogy ha valaki kivonja magát a sorozás alól, az vagyon- és halálbüntetéssel jár. Utasította őket, hogy a hatóságuk alá tartozó falvakban, a hazaszökött, vagy engedély nélkül honmaradt újoncokat rögtön kísértessék be. Az ellenszegülők neveit pedig jelentsék, hogy *„befogatásukra elegendő erőt rendelhesse-nek”* ki. A sorozás alól csak a testileg és szellemileg alkalmatlanok mentesültek, valamint az a fiú vagy családapa, *„kinek keze munkájától”* függött családja élete. Jelentős volt azonban azok száma is, akik valamilyen oknál fogva *„visszabocsátattak”* vagy *„kimentődtek”*. A 18–22 évesek négy évre, a 22–30 évesek a *„győzelemig”* soroztattak be. A nemzetőrségbe a 18–50 év közötti férfiakat sorozták, akik nem katonáskodtak.

A lövétei nemzetőrök lajstromát 1849. március 26-án, az anyakönyvek segítségével a falu elöljárósága, Gábos András falusbíró, Mihály István hites, Mihály Ferenc jegyző és Márton István hites készítették el. A névsorban felírtak minden 17 és 50 év közötti férfit, akik 1799 és 1832 között születtek Lövétén, nevük után jelezve korukat, vallásukat, családi állapotukat, gyermekeik számát, egészségi állapotukat stb. Az összeírók összesen 372 férfi nevét vették jegyzékbe, akik közül 39 honvéd újonc már a harcoló csapatoknál szolgált. Ki az „első csapattal” vagy az „első sorral”, ki a „második sorral”, ki a „maradékba” ment el, név és életkor szerint: 1. Miklós Miklós 21 éves, nőtlen, 2. Kelemen István 21 éves, nőtlen, 3. Márton József 21 éves, nőtlen, 4. Pál János 21 éves, nőtlen, 5. Pál János 21 éves, nőtlen, 6. Török József 22 éves, nőtlen, 7. Ferenc János, 22 éves, nőtlen, 8. Szikszai Imre 22 éves, nőtlen, 9. Gólica Ferenc 22 éves,

nőtlen, 10. Péter Márton 23 éves, nőtlen, 11. Mihály István 23 éves, nőtlen, 12. György András, 23 éves, nőtlen, 13. Egyed István 23 éves, nőtlen, 14. Bálint István 23 éves, nőtlen, 15. Fazakas János 23 éves, nőtlen, 16. Márton Péter 24 éves, nőtlen, 17. Lőrincz Mihály András 25 éves, nőtlen, 18. Mihály Márton 25 éves, nőtlen, 19. Dombi Pál 25 éves, nőtlen, 20. Márton István 25 éves, nős, 21. Péter Mihály 25 éves, nős, 22. Nyisztor alias Bugja Péter 25 éves, nőtlen, 23. Lázár József 25 éves, nőtlen, 24. Ferencz János 25 éves nőtlen, 25. Mihály Imre 26 éves, nőtlen, 26. Péter Imre 26 éves nőtlen, 27. Ladó Mihály 26 éves, nőtlen, 28. Szikszai Samu 26 éves, nőtlen, 29. Sata János 26 éves, nőtlen, 30. Gergely Mihály 26 éves, nős, 31. Tókos János 26 éves, nőtlen, 32. Lázár István 26 éves, nőtlen, 33. Pál András 27 éves, nőtlen, 34. Jakab Pál 27 éves, nőtlen, 35. Lázár Mózes 28 éves, nőtlen, 36. Pál István 29 éves, házas, 37. Máté Márton 31 éves, nőtlen.

1849. február 20. és március 22. között az Udvarhelyszéken besorozott újoncok száma elérte az 5.500 főt. Ez a szám május 5-ig már 6439-ra nőtt. A szék ezen kívül 2.000 határórkatonát állított ki, akiket Gál Sándor ezredes, székelyföldi főparancsnok csíki határőreihez osztottak be.

Közben a jó futárszolgálat, a gyanús személyek ellenőrzése érdekében őrhelyeket és postaállomásokat létesítettek, egy írástudó altiszt felügyelete alatt, a szék határszéli falvaiban. Ilyen őrhely és fő postaállomás volt Lövete szomszédságában, Oláhfaluban és Oklándon, hol állandó készenlétben kellett álljanak a kirendelt előfogatok, hogy a „*jövő-menő futárok emiatt hátramaradást ne szenvedjenek.*” A fő postaállomásokon hat-hét lovas embert, a többi falvakban pedig gyalog levélhordozókat is ki kellett állítani.

Hadianyaggyártás a lövétei vashámorban. Erdélyben 1848-ban Háromszéken folyt hadianyaggyártás. Gábor Áron az első két ágyút az Udvarhelyszékhez tartozó Bardóc fiúszékben fekvő, Magyarhermány melletti Bodvaj hámortelepen öntötte

ugyan, de a hadiipar központja elsősorban Kézdivásárhely volt. Itt 1848 végén már salétromot, lőport, gyutacsot gyártottak, s viszonylag nagy tömegben állítottak elő ágyú- és puskagolyót.

1849 januárjában Bem tábornok erdélyi hadjárata újabb lendületet adott a forradalomnak. Az Erdélyben folyó háború azonban rendkívüli módon megnövelte a hadianyag-szükségletet. A frontvonalak távolodásával egyre nehezebb lett Magyarországról beszerezni a lőszert s más felszerelést. Bem tábornokot ez a helyzet arra készítette, hogy az erdélyi hadiipar fejlesztését kérje Kossuthtól. A székelyföldi hadiipar továbbfejlesztésében kiemelkedő szerepet vállalt Gál Sándor csiki ezredes, aki tervet dolgozott ki erre vonatkozólag. Intézkedett, hogy a kézdivásárhelyi gyárakon kívül Csíkszentdomokoson is ágyúöntő, golyóöntő és lőporgyárakat állítsanak fel. Ugyanakkor a magyarhermányi vasgyár „felállítására”, amelyet Udvarhelyszékről a Rikán át Erdővidékre betört Heydte 1848 decemberében felégetett, jelentős összegeket utalt ki a hadipénztárból.

Udvarhelyszék egyelőre azzal vette ki részét a hadianyaggyártásból, hogy rendszeresen küldött Lövétéről vasat s különböző helyekről összegyűjtött ónt, cint és egyebet 1849 februárjától a kézdivásárhelyi ágyúöntő műhelynek *„azon reménységgel, hogy midőn elég ágyújuk lesz, Udvarhelyszék fedezésére is juttatnak belőle.”* (Egyed, 1999. 185.)

Február vége felé aztán felmerült a terv: Udvarhelyszéken is öntsenek ágyúkat Gábor Áron irányítása alatt. Horváth János, a szék kormánybiztosa a kézdivásárhelyi térparancsnoksághoz fordul ilyen irányú kérésével. De azt a választ kapta Hankó százados hadügyésztől, hogy Gábor Áron tüzérhadnagy ott nem nélkülözhető, és a legjobb akarat mellett sem mehet Udvarhelyszékre. De Csány László kormánybiztos más véleményen volt, s valószínűleg az udvarhelyszékiek kérésére tovább sürgette az ágyúöntés megkezdését. Kérte: küldjék el Gábor Áront, hogy az udvarhelyszéki *„Lövétén, Kéroliban fekvő vasgyárakban öntessen mentől több ágyút és ezekhez golyókat, egyszersmind mentől több ifjú embereket az öntendő ágyúk mellé tüzérek-*

nek oktasson be”. (Egyed, 1999. 187.) Gábor Áron ezek után sem tudott Háromszékről Udvarhelyszékre menni. Ennek ellenére a golyóöntés hamarosan megindult a lövétei hámorban és jelentős méretűvé fejlődött, annak ellenére is, hogy a tulajdonosok, Gyertyánffy Dávid és fiai, valamint Demeter Miklós brassói pénzváltó között nem volt felhőtlen a viszony.

A széki kormánybiztos már február 21-én utasította az oláhfalvi járási dullót, „*miszerint Gyertyánffy Jánosnak a hámor körül munkásokat rendeljen*”. Kandó Mihály dulló február 28-án jelentette, hogy több munkaerőt irányított favágásra és szénéégetésre, mire azt az utasítást kapta, hogy a levágott ölfát adja át a helybeli bányatulajdonosoknak. Március 17-én a széki kormánybiztos utasította Ugron Lázár királybíró, hogy maga mellé véve a szék mérnökét vizsgálja meg a „*lövétei vashámort*”, és tegyen jelentést a hámor műszaki állapotáról, valamint arról, hogy a golyóöntést mikor lehetne ott elkezdni. 1849 márciusában az alkirálybíró és Fekete István mérnök megvizsgálta a hámort s arról beszámolót küldött Csány kormánybiztosnak is. Ebből a jelentésből kitűnik, hogy az olvasztókemence minden nap dolgozott, új fúvatókat készítettek, a szénéégetés is folyt. „*Ezeknél fogva – írták a nevezettek – egy hét múlva megindul* (ti. a termelés), *és mindennap öntetnek golyók*”. (Egyed, 1999. 184.) Fekete István mérnök elkészítette a golyók modelljét, szó szerint „*kaliber stabot*” számított vas- és óngolyókhoz és kőgolyóhoz is. A kartács- és golyóöntő vashámor anyagi kiadásait Csány kormánybiztos által küldött pénzösszegeből fedezték.

1849 májusának elején műszaki hiba következtében mintegy három hétig szünetelt a golyóöntés. Május 5-én a széki királybíró egyenesen Bedő János járási dullóra bízta az állam számára itt öntendő ágyúgolyók számbavételét. Ugyanakkor meghagyta: a folyamatos működés érdekében a hámort tartsa állandó, szoros felügyelete alatt. Rövid időn belül sikerült is a hibákat kijavítani és így a szentkeresztbányai ágyúgolyóöntő műhelyben újra elkezdődhetett a hadianyag gyártása a székely táborok,

elsősorban Gál Sándor ezredes parancsnoksága alatt lévő haderő számára.

A vashámor 1849. évi tevékenységének időszakából néhány, a munkásokra vonatkozó adattal is rendelkezünk. Forrásaink említik néhány idegenből szerződött munkás (Überlauer József, Léhr János, Skoták József öntőmester), valamint a lövétei Nagy János bányász és György János vashámorműves nevét.

A szabadságharc bukása. A székely hadosztály felbomlása. Gál Sándor Lövétén. Bem tavaszi hadjárata nyomán Erdély legnagyobb része újra a magyar kormány ellenőrzése alá került. Azonban ennek az időszaknak egy fél év után vége lett. A császári haderő, most már az orosz cári csapatokkal megerősítve, új hadjáratot kezdett. Udvarhelyszék frissen besorozott és részben kiképzetlen katonái mindenhol ott voltak a székely egységekben, amelyek Bem vagy Gál Sándor parancsnoksága alatt a Székelyföld védelmében harcoltak.

Az egyesült császári-cári haderő azonban háromszoros túlerőben volt mind a katonaság, mind a tüzérség tekintetében. A Székelyföldet védő Gál Sándor seregének ütőképességét a tisztikar belső viszálya is gyengítette. A nemzetőrség szinte mindenhol használhatatlan volt. A tisztek nélkül ide-oda „bolyongó” alakulataik szinte sehol sem nyújtottak komoly segítséget a védelemnek.

A Lüders tábornok vezette orosz betörés június 19-én kezdődött. A túlerő elől a hősiesen küzdő székely csapatok maradványai kénytelenek voltak Predeáltól és Alsótömöstől Háromszékre visszavonulni.

Gál Sándor, a székelyföldi haderők főparancsnoka kétségbeesve adta ki rendeleteit. Június 24-én az eresztevényi táborból arra szólította fel Pálffy Elek udvarhelyszéki helyettes kormánybiztost, hogy *„Udvarhelyszékről minden fegyveres erőt, gabonát, marhát, élelmiszert a menekülőendőkkel együtt Csíkba”* irányítson, mert a két széket összekötő oláhfalvi út eltorlaszolását elrendelte. Ugyanakkor utasította a lövétei vasgyár tulajdonosát,

hogy a gyárban található kész ágyúgolyókat, vagy pedig általánosan minden szükséges anyagot a rendelet vételével haladéktalanul szállítson Csíkszentdomokosra, *„mivel különben könnyen az ellenség kezébe juthatnak.”* A vasgyár igazgatója felszólította a lövétei és a székelyvárosi előljáróságot, hogy a hadianyag elszállítására szükséges szekereket rendeljék ki. Pálffy Elek helyettes kormánybiztos szintén a szükséges szekerek kirendelésére utasította a két település előljáróit, meghagyva nekik, hogy a fuvarozáshoz szükséges fogatokat *„a golyók ellszállítása íránt, mind annyiszor mikor kívántatni fog”,* rendeljék ki. **(Pál Antal–Zepezaner, 2005. 404-405.)**

Az ígások közül többen, akik ekkor Oláhfaluba parancsoltattak, még Kolozsvárig is elhajtattak. Később *„szekereiket s marhájokat is odahagyván a nyomorúság miatt”* hazaszöktek. **(A Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 4-5.)**

Június 25-én egy orosz különítmény elfoglalta Kézdivásárhelyt. A várost lefegyverezték, a hadiüzemeket lerombolták. Annak hírére, hogy az ellenség megszállotta Köpecet és Miklósvár környékét a rikai határszélen, a Homoródújfalunál állomásozó homoródalmási nemzetőrszázad elszaladt, csak tisztjeik maradtak az őrállomáson egy ideig, majd ők is elszéledtek, *„mint a nyáj nélküli pásztorok”*. Pálffy Elek kormánybiztos-helyettes azonnal utasította Pünkösti Pál nemzetőri őrnagyot, hogy az elszaladt nemzetőrszázadot állítsa vissza az őrhelyére. Ugyanakkor Homoródújfaluba rendelték az udvarhelyi nemzetőrök egyik századát is.

Nem sokkal ezután (július 2.) Székelyföld határán, a kökösi hídnál bontakozott ki az a csata, amelyben életét vesztette Gábor Áron, az önálló székely tüzérség főparancsnoka.

Gál Sándor Sepsiszentgyörgy védelmével próbálkozott, azonban a lovassága és tüzérsége visszavonult, fedezet nélkül hagyva a gyalogságot. Egyedül a vargyasi Gyertyánffy Ferenc százados százada tartott ki, utolsó katonáig védték állásaikat. Gál Sándornak maradék katonáival és néhány ágyújával Csíkszék határán, július 16-ig sikerült feltartóztatnia a támadókat. Ekkor,

Beszterce elfoglalása után, Bem a Székelyföld védelmére sietett. Július 12-én Udvarhelyről Dobai alezredest egy hadosztállyal – Oklándon és a Rikán áthaladva – a Háromszékre betört oroszok ellen indította, maga pedig 13-án reggel Oláhfalun, a Nagyerdőn keresztül Csíkba vonult, Csíktusnádra téve át a főhadiszállását. Itt miután összegyűjtötte a szétszórt honvéd- és nemzetőr csapatokat, Bükszád–Málnás irányában támadást indított az ellenséges csapatok ellen, de csakhamar visszavonult Tusnádra. Főhadiszállása 16-án Csíkszeredában volt, majd Szárazpatakon. Itt találkozott Gál Sándorral, akit megerősített a székelyföldi csapatok főparancsnokaként, a sepsiszentgyörgyi vereségért vétkes alezredekéseket és őrnagyokat haditörvényszék elé állíttatta. Július 17-én visszafoglalta Kézdivásárhelyt, majd Eresztvény felé fordult, innen gyors menetben visszafoglalta Sepsiszentgyörgyöt. Míg Gál Sándornak a szemerjai csatában sikerült megvédeni a várost, Bem Moldvába tört be. Július 25-én fordult vissza Bakó alól, ugyanakkor a Besztercénél betört orosz sereg előőrsei már Erdőszentgyörgyre érkeztek.

Ezekben a vészterhes napokban Petőfi Sándor kétszer utazott át vidékünkön. Marosvásárhelyről Udvarhelyen, Homoród-fürdön, Oláhfalun, Csíkszeredán és Kézdivásárhelyen át érkezett Bereckbe, ahol 25-én találkozott a Moldvából visszatérő Bem tábornokkal. Követve Bem gyors helyváltoztatásait, július 29-én már újra Marosvásárhelyen van. Ezúttal Sepsiszentgyörgyön, Erdővidéken és Udvarhelyen keresztül.

Az orosz hadvezetés megértette, hogy addig nem vezethet sikeres hadjáratot Erdély elfoglalására, míg a Székelyföld haderejét nem töri meg. Udvarhely ellen Fogarasból Kőhalmon keresztül Dyck tábornokot indították 12 ágyúval. A főparancsnok Lüders tábornok Segesvár felé vonult, ahova 29-én érkezett meg. Bem, aki most is a főerőket akarta megverni, Petőfi Sándor kíséretében Marosvásárhelyről indult Székelykeresztúr felé július 30-án. Másnap következett a vesztes fehéregyházi csata, amelyben Petőfi Sándor eltűnt, és a csatában résztvevő sereg nagy része megsemmisült. A fehéregyházi csata után

Udvarhelyszék védelem nélkül maradt, mert a sereg nagy része széteszlott. Lüders Székelykeresztúr–Erdőszentgyörgy útvonalon követte Bem seregének maradványait, majd Nagyszebenbe ment. Vele tartott Heydte is, aki csak később tért vissza Udvarhelyszékre, ahol nem katonai, hanem rendőri, közigazgatási feladatokat látott el.

Csikban tovább tartották magukat Gál Sándor katonái, akik Sepsiszentgyörgy alól csak a hónap végén vonultak vissza Clam-Gallas gróf Barcaszentpéterről július 30-án Csíkszereda felé két oszlopban megindított támadó haderői elől. A jobb oldali oszlop Kézdivásárhelyen keresztül, a bal oldali az Olt mentén támadott. Tuzson János őrnagy kis csapata Kászonújfalunál Clam-Gallas csapatával rövid csatát vívott, aztán visszahúzódott a Nyerges-tetőre. Tuzson augusztus 1-jén és 2-án sikeresen védte a nyergesi állást, nagy veszteséget okozva a támadóknak, de a bekerítés veszélye miatt kénytelen volt feladni s Kozmás irányába visszavonulni. A bal oszlop július 30-án érte el Szentgyörgyöt, július 31-én Bükszádot, augusztus 1-jén Tusnádöt. Gál Sándor itt erősítést kapott és a harc felvétele mellett döntött, de szívós küzdelem után kénytelen volt augusztus 2-án Tusnád mögé visszahúzódni.

Az osztrák-cári csapatok augusztus 3-án elérték az említett falvakat, s egyesült és döntő támadást indítottak a Csekefalva (Csíkszék) közelében állást foglalt Gál Sándor csapatai ellen, vereséget mérve rájuk. A székelyföldi csapatok főparancsnokának, Gál Sándornak azonban mégis sikerült egy kis gyalogos csapattal és huszonkét löveggel Udvarhely felé elmenekülnie azzal a céllal, hogy eljusson Kolozsvárra. Clam-Gallas gróf később már nem találkozott az ellenséggel. Augusztus 5-én bevonult Csíkszeredába, ahol Lüders tábornok további rendelkezésére várva hozzálátott a székelyek lefegyverzéséhez és a vidéken a rend helyreállításához.

Az ellenség elől visszavonuló Gál Sándor *„egy éjszaka a katonáival és négy ágyúival”* Lövétén halt meg, majd augusztus 4-én Oláhfalun és Udvarhelyen keresztül Kolozsvár felé indult.

Pár nap múlva Csík elfoglalója, Clam-Gallas tábornok is felkerekedett s Gál Sándor nyomában Udvarhely felé vonult. A átvonuló hadak megtorlásképpen feldúlták és részben felégették a Lövete határában, Szentkeresztbányán lévő kohó- és hámor-telepet, porig égetve a töltőhidat.

A megtorlás időszaka és a Bach-korszak (1849–1860).

Miután Udvarhelyre bevonult Heydte őrnagy, Udvarhelyszéken kezdetét vette a megtorlás. Megkezdődött Erdélynek és ezen belül Székelyföldnek a beolvasztása a császári önkényuralmi rendszerbe, a szigorú ellenőrzést gyakorló bürokratikus államszervezetbe, amelynek első 10 évét az Alexander Bach osztrák belügyminiszter által kiépített katonai jellegű diktatúra jellemezte. E korszakban az idegen irányítás alatt lévő hatóságok minden államellenes próbálkozást a legdrasztikusabb eszközökkel toroltak meg. A birodalmi rendőrfőhatóság kiépítésével megteremtették az önálló politikai rendőrséget, melynek feladata lett az élet minden területének ellenőrzése. A csendőri és rendőri hálózatban fontos helye volt a besúgók hadának, kik a társadalom minden rétegében jelen voltak, megpróbálván felderíteni a hatalom számára a minden érdemi közéleti megnyilvánulástól elzárt erők nagyságát, mozgását, rejtett szándékait.

Rögtön a szabadságharc leverése után következett a Kossuth-bankók érvénytelenítése. Ez az intézkedés súlyos pénzhiányt idézett elő. A Kossuth-bankókat elégettették, s 1, 2, 5, 10, 100, 1000 forintos kényszerforgalmú államjegyeket bocsátottak ki, behozatott a só-, dohány- és szeszmonopólium.

A Kossuth-bankjegyek nagyon sok embert nyomorúságra, csaknem koldusbotra juttattak Lövétén is. 1849-ben a község abban állapodott meg Fodor István helybeli plébánossal, hogy a képét pénzben fizetik meg. Minden béradó gazda 3 ezüst húszast fizetett. A begyűlt összegből Gergely János megyebíró a kántori illetéket kifizette, a papi illetéket magánál tartotta, s felváltotta Kossuth-bankóra. A megyebírót azonban berendelték Udvarhelyre, s elégettették a pénzt, s így a községnek újra meg kellett fizetnie az egyházadót.

A súlyos gazdasági helyzetben lévő nép állapotán még tovább rontott a folyó év őszen kitért marhavész. Szeptemberben kezdődött el, s tartott novemberig. A két hónap alatt Lövétén 372 darab szarvasmarha pusztult el. Az elhullt állatokat Kerekmezőbe, két gödörbe ásták el.

Báró Ludwig von Wohlgemuth altábornagy, Erdély első katonai kormányzója 1849. szeptember 24-én kelt rendeletével Erdélyt hat közigazgatási kerületre osztotta. A kerületek élén katonai parancsnokok álltak, az igazgatást a nagymértékű központosítás és bürokrácia jellemezte. Megszervezték a hadbíróság jellegű bíraskodást, különös szigorral járva el azokkal szemben, akik a kíméletlen központosított rend ellen még csak szót is mertek ejteni.

Az ország gazdasági, társadalmi, demográfiai viszonyainak tisztázására 1850-ben igen körültekintő népszámlálást rendeltek el. Az osztrák hatóságok elrendelték a házászámok kifüggesztését is, kötelezték továbbá a helyi hatóságokat, hogy a helység nevét a település első és utolsó házánál „az országosan divatos nyelveken” külön felállított fa- vagy kőoszlopon feltüntessék. Lövéte ekkor közigazgatásilag az udvarhelyi katonai kerület homoródalmási alkörzetéhez tartozott. (Az udvarhelyi kerület lényegében a Székelyföldet, így Maros-, Udvarhely-, Csík-, és Háromszéket fogta át, s területén 370 ezer ember élt.)

A népszámlálás lövétei adatai: házak száma 379; lakások száma: 439; jogi népesség: 1902; távollevők: 22; idegenek: 58; tényleges népesség: 1938; férfiak összesen 945; ebből nőtlen 547; házas 371; özvegy 27; a 17–26 éves katonakötelesek száma 145; nők összesen: 957; ebből hajadon 514; házas 372; özvegy 71. A népesség nemzetiség szerint: székely 1766, román 59, cigány 77. A népesség vallás szerint: római katolikus 1778, görög katolikus 124. A népszámláláskor számba vették a település állatállományát is, a következő eredménnyel: a lovak száma 9 volt, a szarvasmarháké 454 darab.

Már a Bach-korszak elején újakezdődtek a katonai beszállások, a nyomasztó adókvetések. A katonai és polgári hatóságok

az élet minden területén beavatkoztak a falvak életébe. Újra divatba jött az ingyenes forspontadás, vagyis az előfogat állítás. 1850-ben, amikor az Ángyos felé a Csíkba vezető utat kezdték csináltatni, törött kövekkel, az egész falunak kötelező volt tavasztól ősziig ingyen fuvarost állítani a legnagyobb dologidő alatt.

1851-ben egy felügyelő katonatisztet rendeltek a községbe, aki sokat sanyargatta a népet. A lakosságot pártoló Fodor István plébánost is több alkalommal megfenyegette. A 46 éves Lövéte népét szolgáló öreg pap azonban nem ijedt meg a fenyegetésektől, s a zsandárok, fináncok és a községbe néhanéha megjelenő „*kényszer uralom*” némely megbízott tisztviselői előtt (ezek közül Föder nevezetű volt a leghírhedtebb) mindig úgy jelent meg, mint híveinek jó védőügyvédje. Ezért később „*nagy tekintéllyel bírt a német hivatalosok előtt, kik nem ösmervén a helyi körülményeket és ezen nép ügyeit egy ítéletet sem hoztak addig, amíg a perlekedő atyafiak lelkipásztoruktól kérdés alatt álló peres ügyekre vonatkozólag írásban foglalt véleményt nem mutattak elő.*” (A Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 9. o.) Fodor István lelkipásztor népének jóakarója és igazságos bírója volt. Ha tehette, a rokonok között nagyon gyakori jószágpereket helyben lejáratva, hogy a feleket a törvénykezés költségeitől megmentse. Azoknak pedig, kik a megismert igazság ellen vakmerően vele szemben disputáltak, „*kézzel fogható és érezhető argumentumokkal mutogatta meg az igazsághoz vezérlő utat*” (A Lövétei n.[nemes] megye története 1848-tól vezetve, 9. o.)

1854-ben ismét átszervezték a közigazgatást az osztrák modell szerint: Erdélyt hat katonai körzet helyett tíz kerületre, és ezen belül 79 járásra osztották. Székelyudvarhely kerületi székhely rangjára emelkedett, egyben járási székhely is volt. Lövéte is közigazgatásilag ehhez a járáshoz tartozott.

Az osztrák Belügyminisztérium nem tartotta kielégítőnek a katonai apparátussal végrehajtott népszámlálást, ezért már 1853-ban megkezdte egy új népszámlálás előkészítését, amelyre azonban csak az 1857. év végén került sor. A november-decem-

A lövétei egyházközség pecsétje,
1848-ban

Lövéte község pecsétje,
1848-ban

„Muszka” lovasok

Székely gyalogos katona
1848-ban

Petőfi Sándor

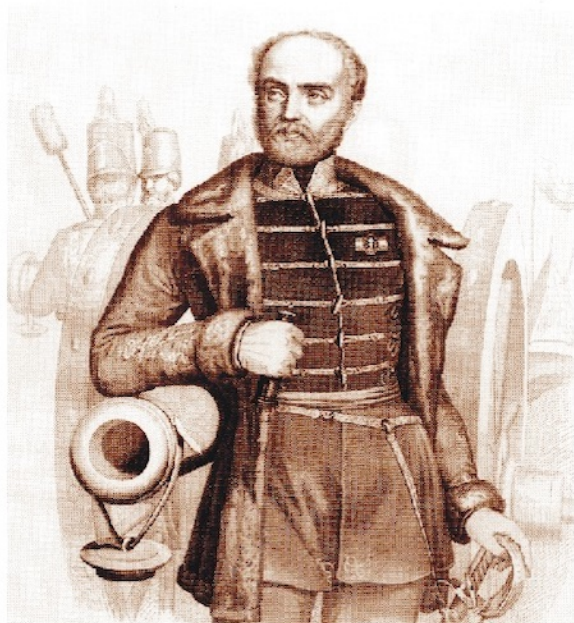
Gál Sándor ezredes,
a székely haderő
parancsnoka

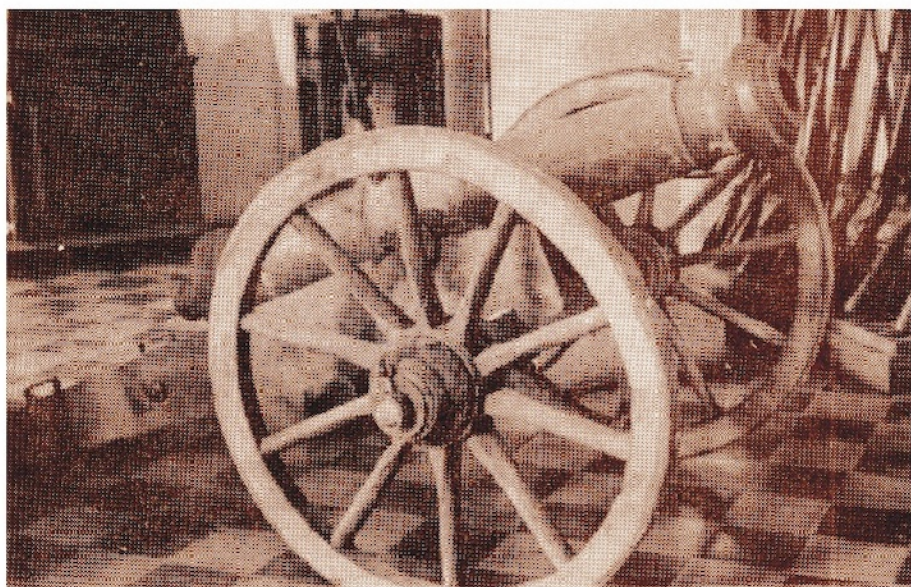
Kossuth Lajos

Gábor Áron
őrnagy, ágyúöntő

Bem József tábornok,
az erdélyi magyar haderő főparancsnoka

Gábor Áron ágyúja

A szentkeresztbányai vashámor, a lövétei határban (1860-as évek).

ber hónapokban végzett népszámlálás az első, polgári szervek által végrehajtott census Magyarországon és Erdélyben. Ekkor a házak száma 496, a lakásoké pedig 566 volt Lövétén. A népesség száma: jelenlevő honos 2277, távollévő honos 111, honos összesen 2388. A népesség száma vallás szerint így oszlott meg: római katolikus 2222, görög katolikus 115, nem egyesült görög (ortodox) 7, református 43, unitárius 1.

Mi lett sorsa az szabadságharc utolsó napjaiban feldúlt és részben felégetett lövétei kohó- és hámortelepnek? Nos, a hámor talpraállítása már közvetlenül a Bach-korszak elején elkezdődött. Mivel azonban a üzemben helyezésének költségeit Demeter Miklós fedezte, 1850-re a vállalat teljesen az ő tulajdonába jutott. Időközben azonban kiderült, hogy a Kerekfenyő völgyében levő gyártelep üzemeltetése nem kifizetődő, ezért 1852 októberében a kijavított régi kohó-és hámortelep működését beszüntették.

Demeter Miklós nagy ambícióval látott hozzá egy új gyártelep kiépítéséhez a Kis-Homoród völgyének felső felében, a mai üzem területén. Váratlan halála miatt azonban az újonnan felépített nagyolvasztó, öntöde, nyersvasfinomító, azaz az egész vállalat léte kérdésessé vált. Végül is a vezetését egy gondnokság vette át Rákovitz Albert vezetésével. 1855. június 13-án indult be a termelés a Nikolaushütte-nek elnevezett telepen, melyet a rendezett, 24 házból álló munkásnegyedéről „Újvárosnak” neveztek el a helybeliek.

Az 1848-1849. évi forradalmat és szabadságharcot követő abszolutizmus időszaka kedvező lehetőségeket teremtett arra, „hogyan Erdélyt alárendeljék a Habsburg-összmonarchia gazdasági érdekeinek, felhasználva az osztrák burzsoázia terjeszkedő gazdasági törekvéseit.” Ennek eredményeként a korszak végére a lövétei határon lévő szentkeresztbányai vasgyár idegen tőke birtokába került. A gyártelep új tulajdonosa a Brassói Bánya-és Kohómű Rt. (Kronstädter Bergbau und Hütten Aktien Verein) lett.

Melléklet

A lövétei nemzetőrök lajstroma 1849. március 26.

Fo-lyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyere-kek sz.	Fegyver	Jegyzések
1.	Miklós István	17	Nőtlen	-	-	-
2.	Egyed András	17	Nőtlen	-	-	-
3.	Gergely Pál	17	Nőtlen	-	-	-
4.	Mag Albert	17	Nőtlen	-	-	-
5.	Bálint Márton	17	Nőtlen	-	-	-
6.	Kolozsi Márton	17	Nőtlen	-	-	-
7.	Pataki Ferenc	17	Nőtlen	-	-	Egész félszeg
8.	Barcsai Mihály	17	Nőtlen	-	-	-
9.	Lázár István Béni	17	Nőtlen	-	-	-
10.	Gábos András	17	Nőtlen	-	-	Író, oskolás
11.	Lázár Imre	17	Nőtlen	-	-	-
12.	Bálint István	17	Nőtlen	-	-	-
13.	Ladó György	17	Nőtlen	-	-	-
14.	Tokos György	17	Nőtlen	-	-	-
15.	Egei József	17	Nőtlen	-	-	Hol létét nem tudják
16.	Oláh János	17	Nőtlen	-	-	-
17.	Gábos György	17	Nőtlen	-	-	-
18.	Sata József	17	Nőtlen	-	-	-
19.	Sziksza Ferenc	17	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
20.	Küs János	17		-	-	Vissza-bocsátatott

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
21.	Szikszai Márton	18	Nőtlen	-		A katonas-kodásra elégtelen lévén, visszabocsátatott
22.	Bencze Mihály	18	Nőtlen	-	-	detto.
23.	Márton János	18	Nőtlen	-	-	Nem jött a besorozásra
24.	Pál Péter	18	Nőtlen	-	-	visszabocsátatott
25.	Márton Péter	18	Nőtlen	-	-	Gyengének találtatván visszabocsátatott
26.	Máté Péter	18	Nőtlen	-	-	Posta legény Sz. Udvarhelyt
27.	Ladó Péter	18	Nőtlen	-	-	Nem jött a besorozásra
28.	Márton Jakab	18	Nőtlen	-	-	Egész nyomorék
29.	György Máté	18	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
30.	Egyed István	18	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
31.	Mag Ignác	18	Nőtlen	-	-	Ész nélküli, boldogtalan
32.	Mag András	19	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
33.	Lázár István	19	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
34.	György András	19	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
35.	Máté István	19	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott, mint boldogtalan a besorozásra

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
36.	Kála Mátyás	19	Nőtlen	-	-	A századtól visszautasított
37.	Péter Ferenc	19	Nőtlen	-	-	Holléte nem tudatik
38.	Márton István	19	Nőtlen	-	-	Boldogtalan
39.	Mihály István Lőrinc	19	Nőtlen	-	-	Visszabocsátott
40.	György Márton	20	Nőtlen	-	-	Holléte nem tudatik
41.	Péter István	20	Nőtlen	-	-	Visszabocsátott
42.	Balázs Márton	20	Nőtlen	-	-	Félszeg, lába rossz
43.	Egyed Ferenc	20	Nőtlen	-	-	Brassóba mesterséget tanul
44.	Lőrinc János	20	Nőtlen	-	-	Visszabocsátott
45.	Gábos Ferenc	20	Nőtlen	-	-	Nyavalyás, fekélyes
46.	Golica György	20	Nőtlen	-	-	Visszabocsátott
47.	György György	20	Nőtlen	-	-	Visszabocsátott
48.	Miklós Miklós	21	Nőtlen	-	-	Az első csapattal elment
49.	Mag Ferenc	21	Nőtlen	-	-	Nyavalyatörő, nyomorú
50.	Ferenc János	21	Nőtlen	-	-	Visszabocsátott

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
51.	Miklósi Ágoston	21	Nőtlen	-	-	Kolozsvárt asztalos, most holte nem tudatik
52.	Lázár Izrael	21	Házás	1	-	Vissza-bocsátatott
53.	Kelemen István	21	Nőtlen	-	-	Elment az első csapat katonának
54.	Kolozsi Mihály	21	Házás	2	-	Vissza-bocsátatott
55.	Pál Péter	21	Házás	1	-	Vissza-bocsátatott
56.	Márton József	21	Nőtlen	-	-	Elment katonának az első csapattal
57.	Pál János	21	Nőtlen	-	-	Elment az első sorral
58.	Pál János	21	Nőtlen	-	-	Elment az első sorral
59.	Gábos János	21	Nőtlen	-	-	Szolgál Abásfalván
60.	Török Márton	20	Nőtlen	-	-	Rebegő nyelvű [...] el maradt volt
61.	Török József	22	Nőtlen	-	-	Az első sorral elment
62.	Fazakas József	22	Nőtlen	-	-	Egyik szemével nem lát
63.	Ferenc János	22	Nőtlen	-	-	Elment az első sorral
64.	Szikszai Imre	22	Nőtlen	-	-	Elment az első sorral

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
65.	Golica Ferenc	22	Nőtlen	-	-	Az első sorba elment
66.	Egyed Péter	23	Házas	-	-	Vissza-bocsátatott
67.	György István	23	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
68.	Demeter Ferenc	23	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
69.	Péter Márton	23	Nőtlen	-	-	Elment, katona
70.	Ladó András	23	Nőtlen	-	-	Felmentődött
71.	Mihály István	23	Nőtlen	-	-	Elment a második sorral
72.	Ladó István	23	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
73.	Péter Józsi	23	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
74.	György András	23	Nőtlen	-	-	Az első sorral elment
75.	Egyed István	23	Nőtlen	-	-	A második sorral elment
76.	Bálint István	23	Nőtlen	-	-	A másodikkal elment
77.	Fazakas János	23	Nőtlen	-	-	Elment a maradékba
78.	Kelemen János	24	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
79.	György Péter	24	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátatott
80.	Szikszai Ferenc	24	Nőtlen	-	-	Vissza-bocsátották

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
81.	Kolozsi József	24	Nőtlen	-	-	A szerzetesek között van
82.	Szikszai András	24	Házias	-	-	Nyavalyatörő, visszabocsátatott
83.	Gergely Ferenc	24	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
84.	Márton Péter	24	Nőtlen	-	-	Elment a harmadik sorral
85.	Gólica István	24	Nőtlen	-	-	Udvarhelyt postalegény
86.	Balázs István	24	Házias	1	-	Visszabocsátatott
87.	Ladó András	25	Házias	-	-	Visszabocsátatott
88.	Lőrinc Mihály András	25	Nőtlen	-	-	Elment katonának
89.	Márton Ábel	25	Házias	1	-	Visszabocsátatott
90.	Mihály Márton	25	Nőtlen	-	-	Elment katonának
91.	Bálint András	25	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
92.	Dombi Pál	25	Nőtlen	-	-	Elment az első sorral
93.	Sata Márton	25	Nőtlen	-	-	Felszabadult, visszabocsátatott
94.	Nagy István	25	Házias	-	-	
95.	Márton István	25	Házias	1	-	Elment a második sorban
96.	Péter Mihály	25	Házias	-	-	Elment
97.	Márton András	25	Házias	-	-	Visszabocsátatott

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
98.	Égei Ferenc	25	Nőtlen	-	-	Keresztúron postalegény
99.	Nyisztor alias Bugja Péter	25	Nőtlen	-	-	Elment
100.	Lőrinc Ferenc	25	Nőtlen	-	-	Visszabocsátatott
101.	Lázár Ferenc	25	Nős	1	-	Visszabocsátatott
102.	Lázár János	25	Nős	-	-	Kimentődött
103.	Lázár József	25	Nőtlen	-	-	Elment
104.	Ferenc János	25	Nőtlen	-	-	Elment
105.	Péter István	25	Nőtlen	-	-	Kimentődött
106.	György Ferenc	26	Nőtlen	-	-	-
107.	Mihály Imre	26	Nőtlen	-	-	Elment
108.	Fazakas István	26	Nőtlen	-	-	Beteges
109.	Péter Imre	26	Nőtlen	-	-	Elment
110.	Orbán Ferenc	26	Nőtlen	-	-	Kiszabadult
111.	György Mihály	26	Házasság	1	-	Kimentődött
112.	Ladó Mihály	26	Nőtlen	-	-	Elment
113.	Gólica János	26	Házasság	1	-	Sánta
114.	Szikszai Samu	26	Nőtlen	-	-	Elment
115.	Sata János	26	Nőtlen	-	-	Elment
116.	Sata György	26	Nős	2	-	Kimentődött
117.	Gergely Mihály	26	Nős	1	-	Elment
118.	Bálint Ferenc	26	Nőtlen	-	-	Felmentődött
119.	Tókos János	26	Nőtlen	-	-	Elment
120.	Gábos János	26	Nőtlen	-	-	Felmentődött [...]
121.	Mihály József	26	Házasság	1	-	Felmentődött
122.	Gergely István	26	Házasság	2	-	Felmentődött

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
123.	Kolozsi Ferenc	26	Házas	1	-	Elveszett Radnótnál
124.	Lázár István	26	Nőtlen	-	-	Elment
125.	Egyed János	26	Nőtlen	-	-	Kimentődött
126.	Pál Ferenc	26	Nőtlen	-	-	Lakik Méréfalván
127.	Lőrinc Márton	27	Nőtlen	-	-	Nem vételődött be
128.	Miklós András	27	Nőtlen	-	-	Nem volt jó katonának
129.	Ladó Márton	27	Nőtlen	-	-	-
130.	Balázs Mihály	27	Nőtlen	-	-	Kiszabadult
131.	Lázár János	27	Nőtlen	-	-	Bereckben vagyon
132.	Pál András	27	Nőtlen	-	-	Elment
133.	Kála Péter	27	Nős	1	-	Megszabadult
134.	András János Dombi	27	Nős	-	-	Megszabadult
135.	András István	27	Nős	2	-	Megszabadult
136.	Mihály József	27	Nős	1	-	Visszabocsátott
137.	Máté János	27	Házas	-	-	Visszajött
138.	Szikszai János	27	Nőtlen	-	-	Megszabadult
139.	Jakab Pál	27	Nőtlen	-	-	Elment
140.	Fazakas Imre	28	Nőtlen	2	-	Visszabocsátott
141.	Márton Ferenc	28	Nőtlen	1	-	Visszabocsátott
142.	Mihály Ferenc	28	Nőtlen	-	-	Szebenben a Kincstárnál vagyon

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
143.	Márton János	28	Nőtlen	-	-	Megszabadult
144.	Mihály István	28	Nős	1	-	Megszabadult
145.	Gábos István	28	Nőtlen	-	-	Felmentődött
146.	Lázár Mózes	28	Nőtlen	-	-	Elment
147.	Ferenc János	28	Házass	2	-	Felmentődött
148.	Mihály János	28	Házass	4	-	Felmentődött
149.	Jánosi Ágoston	28	Házass	4	-	Felmentődött
150.	Pál András	28	Házass	1	-	A doktor visszavette
151.	Pál Ferenc	28	Házass	2	-	Felmentődött
152.	Ladó István	29	Házass	2	-	-
153.	Lázár Imre	29	Házass	3	-	-
154.	Ladó Ignác	29	Nőtlen	-	-	Felmentődött
155.	Bálint János	29	Házass	-	-	Visszabocsátatott
156.	András István	29	Házass	1	-	Visszabocsátatott
157.	Pál István	29	Házass	-	-	Elment
158.	Egyed Dávid	29	Házass	3	-	Felmentődött
159.	Bálint János	29	Házass	2	-	Felmentődött, beteges
160.	Sata Imre	29	Házass	2	-	Felmentődött
161.	András Józsi	30	Nőtlen	-	-	Beteges
162.	Pataki Mihály	30	Házass	2	-	-
163.	Orbán János	30	Házass	3	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
164.	András József	30	Házás	1	-	Félszeg
165.	Lázár András	30	Házás	2	-	-
166.	Sata András	31	Házás	2	-	Írástudó
167.	Égei Mihály	31	Házás	1	-	-
168.	Dombi Márton	31	Nőtlen	-	-	-
169.	Máté Márton	31	Nőtlen	-	-	Elment
170.	Gál Mózes	31	Nőtlen	1	-	-
171.	Lázár István	31	Nőtlen	-	-	-
172.	Bence Márton	31	Nős	3	-	-
173.	Ladó István	31	Nős	1	-	-
174.	Orbán István	31	Nőtlen	-	-	-
175.	Márton Mihály Fici	31	Házás	2	-	-
176.	Sata Alajos	31	Házás	-	-	-
177.	Mihály István Szőcs	31	Nőtlen	-	-	-
178.	Márton András	31	Házás	1	-	-
179.	Péter Márton	31	Házás	3	-	-
180.	Ladó Ignác, alsó	31	Házás	-	-	-
181.	Orbán János	31	Házás	-	-	-
182.	Mihály János	32	Házás	2	-	Félszeg
183.	Tókos István	32	Nőtlen	-	-	-
184.	Sata András	32	Nőtlen	-	-	-
185.	György János	32	Házás	2	-	-
186.	Márton Mihály	32	Házás	-	-	-
187.	Bugja János	32	Nőtlen	-	-	-
188.	György Mózes	32	Házás	-	-	-
189.	Márton Ferenc	32	Házás	2	-	-
190.	Török Mihály	32	Házás	3	-	-
191.	Kolozsi Mózes	32	Házás	4	-	-
192.	András János	32	Házás	-	-	-
193.	György Mihály	32	Házás	2	-	-
194.	András Péter	32	Házás	2	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
195.	Márton Mihály	33	Nőtlen	-	-	
196.	Sata Ferenc	33	Házás	1	-	Írástudó jó
197.	Szikszai Imre	33	Házás	3	-	-
198.	Égei Ferenc Rózsi	33	Házás	2	-	-
199.	Silye János	33	Házás	2	-	-
200.	Lázár Márton	33	Házás	-	-	Írástudó
201.	Sata Mihály	33	Házás	2	-	-
202.	Lázár Mihály	33	Nőtlen	-	-	-
203.	Tókos Ferenc	33	Házás	-	-	Író
204.	Pál János	33	Házás	3	-	A bele lejár
205.	György József	33	Házás	-	-	-
206.	Mag Márton	34	Házás	4	-	-
207.	Lázár Ferenc	34	Házás	6	-	-
208.	György Péter János	34	Házás	2	-	A keze nem jó
209.	Török János	34	Házás	3	-	Lakik Almáson
210.	Berki Miklós	34	Házás	-	-	-
211.	Márton István Jakab	34	Házás	1	-	-
212.	Mag Lőrinc	34	Házás	2	-	-
213.	Péter Ignác	34	Házás	1	-	-
214.	Mag János	34	Házás	3	-	-
215.	Bence János	34	Házás	2	-	-
216.	Tőce István	34	Házás	2	-	Inaszakadt
217.	Kála János	34	Házás	4	-	-
218.	Pál Gábor	35	Nőtlen	-	-	Lakik Abásfalván
219.	András Pál	35	Házás	3	-	-
220.	Lőrinc István	35	Házás	3	-	-
221.	Gábos Márton	35	Házás	1	-	-
222.	Török Ferenc	35	Házás	3	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
223.	Kolozsi Lőrinc	36	Házás	2	-	-
224.	Miklós János	36	Házás	3	-	-
225.	Nagy János, a Jakab fia	36	Házás	3	-	Bányász
226.	György József	36	Házás	1	-	Vashámor mives
227.	Egyed Ferenc	36	Házás	-	-	-
228.	János József	36	Házás	1	-	Igen jó dobos volt, katona
229.	Lázár Béla	36	Házás	3	-	-
230.	Márton István	36	Házás	2	-	Félszemű
231.	Orbán Ferenc	36	Házás	4	-	-
232.	Orbán András	36	Házás	-	-	Nincs lába egyike
233.	Lázár Imre	36	Házás	4	-	-
234.	György Ferenc	36	Házás	3	-	-
235.	Török Ferenc	37	Házás	-	-	-
236.	Demeter István	37	Házás	4	-	-
237.	Demeter István felső	37	Házás	5	-	Írástudó, jó
238.	Lázár János	37	Házás	4	-	-
239.	Miklós István	37	Házás	4	-	-
240.	Pál István	37	Házás	4	-	Süket
241.	Pál János	37	Házás	2	-	-
242.	Lázár István	37	Házás	2	-	-
243.	Lázár Dani	37	Házás	1	-	A nyelve nem jó
244.	Miklós Antal	37	Házás	4	-	-
245.	Gál Józsi	37	Nőtlen	-	-	-
246.	András Ferenc Dombi	37	Házás	3	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
247.	Balázs Jakab	37	Házás	-	-	Lakik Almáson
248.	Sziksza János	37	Házás	1	-	-
249.	Kolozsi Zakariás	37	Házás	2	-	Visum repertum Mvásárhely
250.	Mihály Ferenc	38	Házás	6	-	-
251.	Égei János György	38	Házás	1	-	Félszemű
252.	Pataki János	38	Házás	5	-	-
253.	Szócs János, oláhfalvi	38	Házás	3	-	-
254.	György János	38	Házás	3	-	-
255.	Dombi Ferenc	38	Házás	2	-	-
256.	Márton István	38	Házás	4	-	-
257.	Török János Berki	38	Házás	2	-	-
258.	Ferenc István	38	Házás	4	-	-
259.	Sata István	38	Házás	5	-	-
260.	György Péter Ferenc	39	Házás	5	-	-
261.	Gál János	39	Házás	2	-	-
262.	Lázár István küsmedi?	39	Házás	4	-	-
263.	Gergely János	39	Házás	8	-	-
264.	Ladó János	39	Házás	3	-	-
265.	Demeter Mihály	39	Házás	1	-	-
266.	Kála Péter	39	Házás	2	-	-
267.	Lázár Mihály	39	Házás	3	-	-
268.	Lázár Ferenc mészáros	39	Házás	3	-	-
269.	Kolozsi János	40	Házás	1	-	-
270.	Lázár Máté	40	Házás	5	-	-
271.	Lázár István kesely	40	Házás	3	-	-
272.	Égei Ferenc Gyurka	40	Házás	3	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
273.	Tőce János	40	Házas	4	-	Lakik Patakfalván
274.	Lázár János	40	Házas	2	-	-
275.	Dombi István	40	Házas	1	-	-
276.	András István	40	Házas	4	-	-
277.	András András	40	Házas	3	-	-
278.	Sata Pál	40	Házas	4	-	-
279.	Demeter János	40	Házas	5	-	-
280.	Orbán József	40	Házas	1	-	Sóbíró
281.	Sata Márton	40	Házas	5	-	-
282.	Oláh János	40	Házas	5	-	-
283.	György Ferenc	40	Házas	5	-	-
284.	György Márton	40	Házas	-	-	Keze csonka
285.	András Ferenc	40	Házas	5	-	-
286.	Gábos János	41	Házas	3	-	-
287.	Márton János	41	Házas	3	-	-
288.	Orbán Máté	41	Házas	5	-	Lakik Oláhfaluban
289.	Fazakas Márton	41	Házas	3	-	-
290.	Ladó János	41	Házas	5	-	-
291.	Gábos Ferenc	42	Házas	4	-	-
292.	Demeter János	42	Házas	3	-	-
293.	Pataki József	42	Házas	-	-	-
294.	Demeter János	42	Házas	3	-	-
295.	Török András	42	Házas	4	-	-
296.	Lőrinc János	42	Házas	4	-	-
297.	Kála István	43	Házas	2	-	-
298.	Szikszai István	43	Házas	-	-	-
299.	Gábos János	43	Házas	4	-	-
300.	Pál János	43	Házas	3	-	-
301.	Török Márton	43	Házas	4	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
302.	Lázár János Béni	43	Házas	2	-	-
303.	Mag János	43	Házas	6	-	-
304.	Márton Lukács	43	Házas	1	-	-
305.	Orbán József, Flige	43	Házas	3	-	-
306.	Bence János	43	Házas	3	-	-
307.	Balázs András	44	Házas	-	-	-
308.	Egyed István	44	Házas	4	-	-
309.	Máté István	44	Házas	4	-	-
310.	Kolozsi Mihály	44	Házas	6	-	-
311.	Ladó István	44	Házas	5	-	Marhaorvos
312.	Pál Mihály	44	Házas	5	-	-
313.	Balázs István	44	Nőtlen	-	-	-
314.	Márton Józsi	44	Házas	3	-	-
315.	Pataki István	44	Házas	5	-	-
316.	Szikszai Lukács	45	Házas	5	-	-
317.	Mihály Pál	45	Házas	5	-	-
318.	Gólica Ferenc	45	Házas	6	-	-
319.	Kolozsi Mihály	45	Házas	6	-	Félszemű
320.	Tókos Mózes	45	Házas	3	-	-
321.	Pál Antal	45	Házas	2	-	-
322.	Sara Benedek	45	Házas	3	-	-
323.	Gábos József	45	Házas	6	-	-
324.	Tamás Lőrinc Ferenc	45	Házas	3	-	-
325.	Pál Mózes	46	Házas	4	-	-
326.	Égei Ferenc	46	Házas	1	-	-
327.	Mihály András Szócs	46	Házas	3	-	-
328.	Török József	46	Házas	5	-	-
329.	Péter János Csíki	46	Házas	5	-	-
330.	Lőrinc Ferenc alsó	46	Házas	3	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
331.	Égei Ferenc	46	Házas	1	-	-
332.	Fazakas János	46	Házas	5	-	-
333.	Kolozsi István	47	Házas	5	-	-
334.	Lázár Mihály Andris	47	Házas	5	-	-
335.	Márton Péter	47	Házas	5	-	-
336.	Bálint István Tamás	47	Házas	4	-	-
337.	György János, kalapos	47	Házas	4	-	-
338.	Balácsi János	47	Házas	2	-	-
339.	Katona Péter	47	Házas	-	-	-
340.	Demeter János	47	Házas	5	-	-
341.	Pál Mózi István	47	Házas	3	-	-
342.	Máté Mihály	47	Nőtlen	-	-	-
343.	Demeter János	47	Házas	4	-	-
344.	Kelemen István	47	Házas	6	-	-
345.	András József, kisebb	48	Házas	3	-	-
346.	Mihály János Szócs	48	Házas	4	-	-
347.	Györgylőrinc Márton	48	Házas	8	-	-
348.	Antal János	48	Házas	3	-	-
349.	Egyed Ignác	48	Házas	4	-	-
350.	Orbán Péter	49	Házas	5	-	Molnár mester
351.	Jakab János	49	Házas	-	-	-
352.	Török János felső	49	Házas	3	-	-
353.	Lázár János középső	49	Házas	3	-	-
354.	Égei János	49	Házas	4	-	-
355.	György István	49	Házas	4	-	-
356.	Gábos István	49	Házas	4	-	-
357.	Lázár Mózes	49	Házas	3	-	-
358.	Gábos Pál	49	Házas	3	-	-

Folyó sz.	Névsor	Kora	Családi állapota	Gyerekek sz.	Fegyver	Jegyzések
359.	Márton János	49	Házás	7	-	-
360.	Pora János	49	Házás	4	-	-
361.	Demeter András		Nőtlen	-	-	Ez kimaradt a keresztelő könyvből, lehet 34 éves
362.	Pál János csíki	27	Nőtlen	-	-	-
363.	Nyika István	25	Házás	1	-	-
364.	Pál Ferenc	23	Nőtlen	-	-	-
Az oláhok						
365.	Bokor Gyurka	35	Házás	2	-	
366.	Tódor János			4	-	
367.	Bugja Gyurka			2	-	
368.	Kusztora Ferenc			1	-	
369.	Oláh György Demeter			3	-	
370.	Pora Péter			3	-	
371.	Szász József			-	-	
372.	Tobis János	17		-	-	Magyar

Forrás: *Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc Udvarhelyszéken. Korabeli iratok, jegyzőkönyvek, listák.* Közli Pál-Antal Sándor, Zepezsaner Jenő. Székelyudvarhely, 2005. 550–562.

Udvarhelyszéki és Székelyudvarhely városi honvédegylet lövétei tagjai (1890)

1. András János – közhonvéd, 1890: földműves
2. Balázs József – közhonvéd, 1890: földműves
3. Balázs Márton – közhonvéd, 1890: földműves
4. Bálint Ferencz – közhonvéd, 1890: földműves

5. Égei János – közhonvéd, 1890: földműves
6. Ferencz János – közhonvéd, 1890: földműves
7. György András – közhonvéd, 1890: földműves
8. György Imre –közhonvéd, 1890: földműves
9. György L. Lőrincz – közhonvéd,1890: napszámos
10. György Péter – közhonvéd, 1890: földműves
11. Ladó János – közhonvéd, 1890: földműves
12. Ladó András – közhonvéd, 1890: napszámos
13. Ladó Ferencz – közhonvéd, 1890: földműves
14. Ladó Mihály – közhonvéd, 1890: napszámos
15. Lázár József – közhonvéd, 1890: földműves
16. Márton György – közhonvéd, 1890: napszámos
17. Márton Fülöp – közhonvéd, 1890: napszámos
18. Márton József – közhonvéd, 1890: földműves
19. Márton Péter – közhonvéd, 1890: napszámos
20. Mihály István – közhonvéd, 1890: napszámos
21. Mihály Imre – közhonvéd, 1890: földműves
22. Sata János – közhonvéd, 1890: földműves
23. Szikszai Izrael – közhonvéd, 1890: földműves

Forrás: *Mikár Zsigmond: Honvéd-Névkönyv*, Budapest, 1891.

Kimutatás a nyugdíjazott honvédekről, Udvarhely vármegye, 1896

Név		Lakhelye	Nyugdíj összeg frt.
Ladó Ferenc	közüvitéz	Lövete	36
Pál István György	közüvitéz	Lövete	36
Molnár Sólyom Mihály	közüvitéz	Lövete	26

Forrás: *Zepezaner Jenő: Udvarhelyszék az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején*. Székelyudvarhely, 1999.

Felhasznált irodalom és források

- Bogdan Crăciun–Ioan Bolovan:** *Consignatio statistico topographica singulorum in Magno Principatu Transylvaniae.* Presa Universitară Clujeană, 2003
- Bözödi György:** *Gábor Áron 1849-ben.* In: Székely századok. Történelmi tanulmányok. Egybegyűjtötte és a jegyzeteket összeállította Nagy Pál. Csíkszereda., 2002. 253.
- Dávid Gyula, Mikó Imre:** *Petőfi Erdélyben,* Buk., 1972.
- Demeter László:** *Erdővidék a szabadságharcban. 1848-1849.* Barót, 1998.
- Egyed Ákos:** Erdély 1848-1849. I-II. Csíkszereda, 1999.
- Egyed Ákos:** *Háromszék 1848-1849.* Bukarest, 1978.
- Jakab Elek, Szádeczky Lajos:** *Udvarhely vármegye története a legrégibb időktől 1849-ig.* Bp., 1901.
- Kolumbán Zsuzsa:** *Udvarhelyszék 1848-1849-ben.* Szakdolgozat (Városi Könyvtár, Székelyudvarhely)
- Nyepokojcsickij Artur Adamovics:** *Az erdélyi hadjárat orosz szemmel 1849.* Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezetőt írta Rosonczy Ildikó, Bp., 1999.
- Pál-Antal Sándor, Zepezaner Jenő:** *Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc Udvarhelyszéken. Korabeli iratok, jegyzőkönyvek, lajstromok.* Székelyudvarhely, 2005.
- Vajda Lajos:** *A szentkeresztbányai vasgyártás története.* Bukarest, 1983.
- Zepezaner Jenő:** *Udvarhelyszék az 1848-49-es forradalom és szabadságharc idején.* Székelyudvarhely, 1999.
- *** A Lövetei n. megye története 1848-tól vezetve. 4-5 oldal. Rom. Kat. lvt. Lövete, ltsz. 403. 121/a 1967
- ***Az 1850. évi népszámlálás, KSH. (Központi Statisztikai Hivatal) Bp. 1994.
- *** Erdély 1857. évi népszámlálása, KSH. Bp. 1992.
- *** Udvarhelyszék Levéltára. Közigazgatási akták-Presidiale 944/ 1848. Román Nemzeti Levéltár Kolozs megyei fiókja.
- *** A Lövetei Római Katolikus Egyházközség Anyakönyvei. Román Nemzeti Levéltár Hargita megyei fiókja, Csíkszereda.

Összefoglaló

Ebben a helytörténeti füzetben a szerző a Kis-Homoród menti Lövete község múltjából két esztendőt mutat be, és pedig az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc éveit, helyi vonatkozásait. Adatokat közöl a település 1848 előtti népességéről és társadalmi szerkezetéről. Az eddig megjelent szakirodalom felhasználásával és helyi levéltári kutatásaira alapozva vezet végig e két esztendő történésein (tűzvész, kolerajárvány, katonai sorozások stb.). Vácolja az agyagfalvi székely nemzeti gyűlés lefolyását, az itt megalakult székely tábor vereségét és Udvarhelyszék megszállását 1848 novemberében. Ismerteti a lövétei vashámor szerepét az erdélyi hadianyaggyártásban, Bem József téli tavaszi hadjárata után, az újoncozás, katonaaállítás újrakezdését 1849 márciusában. Bemutatja röviden az orosz hadjárat székelyföldi eseményeit és következményeit, a székely hadosztály felbomlását és a szabadságharc bukását. Végezetül áttekinti a magyar szabadságharc bukása utáni évtizedet, amely megtorlásokkal, a forradalmárok üldözésével és a régi rendszer visszaállításával járt együtt, helyi vonatkozásait, újabb adatokat közölve Lövete népességére vonatkozóan.

A szerző, írása végén közli a lövétei nemzetőrök lajstromát (1849. március 26.), az udvarhelyszéki honvédegyelet lövétei tagjainak névsorát (1890) és a honvédnyugdíjba részesültek neveit (1896).

Rezumat

Acest caiet de istorie locală ne prezintă doi ani din trecutul comunei Lueta, situată pe valea Homorodului Mic, anume anii revoluției de la 1848-49. Aflăm aici și date referitoare la situația demografică și structura socială a acestei localități, în ajunul evenimentelor pașoptiste. Evenimentele locale (incendiul devastator, epidemia de holeră, recrutările militare etc.) sunt trecute în revistă pe baza literaturii de specialitate deja publicate, respectiv a cercetărilor arhivistice întreprinse de autor. E prezentată pe scurt și desfășurarea adunării naționale secuiești de la Lutița, înfrângerea „taberei secuiești”, care a luat ființă cu această ocazie, și ocuparea scaunului Odorhei, în noiembrie 1848, de către trupele austriece și aliații lor. Este tratat și rolul forjei de la Lueta în producția materialelor de război, de după campania de eliberare din iarna și primăvara anilor 1848-49, întreprinsă de generalul Iosif Bem, precum și reluarea recrutărilor pentru armata revoluționară, în martie 1849. Putem urmări pe scurt desfășurarea evenimentelor din Secuime din vremea invaziei trupelor țariste, precum și urmările acestora, desființarea diviziei revoluționare secuiești și înăbușirea războiului de eliberare. Urmează scurta istorie locală a anilor postrevoluționari – represaliile, prigoana revoluționarilor, restaurarea regimului de dominație autoritară –, fiind publicate noi date privind evoluția demografică.

Ultimele pagini ale publicației conțin lista combatanților din Lueta din cadrul gărzii naționale (26 martie 1849), cea a membrilor locali ai asociației veteranilor revoluționari din scaunul Odorhei (1890) și cea a beneficiarilor de pensie de veteran revoluționar (1896).

Summary

In the present booklet of local history, the writer presents two years from the past of Lueta commune of the Kis-Homoród valley. These are the two years of the Hungarian revolution and fight for freedom of 1848-1849, and their local aspects. It is also a publication of data about the population and social structure of Lueta before 1848. The writer leads us through the events of these two years (fires, cholera epidemic, recruiting, etc.) building upon the publications in this matter so far, as well as his own research in the local archives. He shortly introduces the proceedings of the Szekler national Meeting of Lutița, the defeat of the Szekler encampment formed here, and the occupation of Odorhei District in November, 1848. He outlines the role of the Lueta forge, after the winter-spring military exhibition of József Bem, in the production of war supplies, the renewing of fresh recruitment in March 1849. He shortly presents the events of the Russian campaign and its consequences over the Szekler Land, the disintegration of the Szekler division and the failure of the war for independence. He surveys in short the decade after the failure of the Hungarian war for independence – which was accompanied by retorsions, prosecutions of the revolutionists, the restoration of the former regime – its local aspects, publishing new data about the population of Lueta.

At the end, the writer publishes a list of the Szekler National Guards (26. March, 1849), a list of the members from Lueta of the Odorhei District Honvéd (Hungarian soldier) Society (1890) and the names of the ones who received Honvéd pension (1896).

Folyo 1849 év. Majus hó 12^{án} az Lőrincz
Megye kéjében jelen János, Wincz
kő lakharánál a Gergely János
is d'övényi Márton István
Jánosfal jelen leírta, hold
leírta is Márton István
b'c'állo a Jánosfal
dombosjka kevért föld
el adni Számvai - Gergely
Megye Számvai örökös
kúpon nyolcz magyar

ISBN 973-87605-2-6